

Luottavaiset, epäilevät ja huolettomat – kuluttajat ja terveysvaikutteisten elintarvikkeiden hyväksyttävyyden Suomessa

Terveysvaikutteisten elintarvikkeiden hyväksyttävyyden on moniulotteinen kokonaisuus. Siihen liittyvät kokemukset terveysvaikutteisista elintarvikkeista, uusia tuotteita koskevat huolenaiheet sekä näkemykset terveysvaikutteisten elintarvikkeiden laadusta, turvallisuudesta ja valvonnan tarpeellisuudesta. Kuluttajat suhtautuvat terveysvaikutteisiin elintarvikkeisiin eri tavoin. Suhtautumistapa on yhteydessä tuotteiden käyttöön. Tiedot käyvät ilmi Kuluttajatutkimuskeskuksessa valmistuneesta tutkimuksesta, jossa tarkasteltiin terveysvaikutteisten elintarvikkeiden käyttöä ja kulttuurista hyväksyttävyyttä sekä kuluttajien käsityksiä terveellisyydestä ja terveysvaikutteisesta. Puhelinhaastatteluna toteutettuun tutkimukseen osallistui 1 210 yli 15-vuotiasta suomalaista.

Suhtautuminen terveysvaikutteisiin elintarvikkeisiin vaihtelee

Vastaajista voitiin erottaa kolme toisistaan poikkeavaa kuluttajaryhmää, luottavaiset, epäilevät ja huolettomat. Luottavaiset suhtautuivat myönteisesti terveysvaikutteisiin elintarvikkeisiin ja uskoivat niiden olevan tarpeellisia ja vaikuttavan terveyteen. He pitivät terveysvaikutteisia elintarvikkeita korkealaatuisina eikä heillä ollut erityisiä niihin liittyviä huolenaiheita. Epäilevät suhtautuivat terveysvaikutteisiin elintarvikkeisiin kielteisesti. He olivat huolissaan tuotteiden turvallisuudesta, pitivät niitä terveille ihmisille tarpeettomina ja suhtautuivat epäuskoisesti niiden vaikutuksiin. Lisäksi he korostivat erityisesti tuotteiden valvonnan ja niiden vaikutusten tutkimuksen tärkeyttä. Huolettomien suhtautuminen asetui luottavaisten ja epäilevien välimaastoon. He käyttivät tuotteita, eivät olleet kehityksestä erityisen huolissaan ja korostivat muita vähemmän valvonnan ja säätelyn merkitystä. Luottavaisia ja huolettomia yhdisti yleinen myönteisyys terveysvaikutteisia elintarvikkeita kohtaan, luottavaisia ja epäilijöitä taas valvonnan ja säätelyn tärkeyden korostaminen.

Ryhmät olivat taustamuuttujien suhteen melko samanlaisia ikää lukuun ottamatta. Luottavaisissa oli muita ryhmiä runsaammin vanhempia vastaajia, kun taas huolettomissa oli erityisesti nuoria. Käsitykset terveysvaikutteisista elintarvikkeista olivat jossain määrin yhteydessä ikään ja sen myötä elämäntilanteeseen, mutta eivät esimerkiksi sukupuoleen, koulutukseen tai asuinpaikkaan.

Ksylitolipurukumi käytetyin terveysvaikutteinen tuote

Käytetyimpiä terveysvaikutteisia elintarvikkeita olivat tunnetut tuotteet, joiden terveysvaikutukset kohdistuivat hampaiden hyvinvointiin (ksylitolipurukumi), vatsan ja suoliston hyvinvointiin (maitohappobakteereita sisältävät maitotuotteet ja mehut) ja veren kolesteroliin (kasviteroleita tai -stanoleita sisältävät levitteet).

Erilaisten terveysvaikutteisten tuotteiden käyttäjät olivat erilaisia. Monet taustamuuttajat, kuten sukupuoli, ikä ja koulutus vaikuttivat hieman eri tavoin eri tuotteiden käyttöön. Ainoastaan suhtautuminen terveysvaikutteisiin elintarvikkeisiin selitti kaikkien tarkasteltujen tuotteiden käyttöä samansuuntaisesti. Myönteisesti tai neutraalisti suhtautuvat käyttivät tuotteita todennäköisemmin kuin kielteisesti suhtautuvat. Yleensä naiset käyttivät terveysvaikutteisia elintarvikkeita todennäköisemmin kuin miehet. Miehet kuitenkin käyttivät naisia todennäköisemmin kolesterolia alentavia levitteitä. Voi olla, että miehillä terveysvaikutteisten tuotteiden käyttö liittyy usein johonkin tunnistettuun ongelmaan. Naisilla taas se on osa yleistä pyrkimystä syödä ja elää terveellisesti. Lääkkäät käyttivät terveysvaikutteisia elintarvikkeita todennäköisemmin kuin nuoret, poikkeuksena kuitenkin ksylitolipurukumi, joka oli selvimmän nuorten suosiossa. Koulutetut käyttivät terveysvaikutteisia tuotteita todennäköisemmin kuin vähän koulutusta saaneet. Myös pyrkimys edistää terveyttä liikuntaa harrastamalla, erilaisia ravintolisä käyttämällä tai veren kolesterolia alentamalla lisäsi todennäköisyyttä käyttää terveysvaikutteisia elintarvikkeita.

Terveysvaikutteisuus ymmärretään monin tavoin

Terveysvaikutteista elintarviketta ei ole määritelty lainsäädännössä, eivätkä asiantuntijatkaan ole yksimielisiä käsitteen rajauksista. Myös kuluttajat ymmärtävät terveysvaikutteisen elintarvikkeen käsitteen eri tavoin. Monet vastaajat tulkitsivat terveysvaikutteisuuden laajasti ja pitivät myös monia tavanomaisia elintarvikkeita terveysvaikutteisina. Joillekin terveysvaikutteisuus on tuotekehityksen aikaansaama ominaisuus, toisille se merkitsee perinteistä terveellisyyttä ja kolmannet näkevät sen terveysvaikutteisina ainesosina, joita voi olla ruoassa luonnostaan tai joita voidaan lisätä tuotteisiin.

Käsitykset terveellisyydestä muuttuvat

Ravitsemusvalistuksessa on korostettu ruokavalion kokonaisuutta, monipuolisuutta, tasapainoisuutta ja kohtuullisuutta. Ei ole helppoa sovittaa yhteen vanha ajatus terveellisestä syömisestä ruokavalion kokonaisuutena ja uusi täsmäterveellisyys, jota terveysvaikutteiset elintarvikkeet edustavat. Raja lääkkeen, ruoan ja täsmäruoan välillä on tärkeä määrittelykysymys, johon liittyy myös keskustelu terveysväitteiden käytöstä ja terveysvaikutteisten elintarvikkeiden vaikutuksen riittävästä ja pätevästä osoittamisesta. Tutkimuksen tulokset antavat aihetta pohtia, miten uudet terveysvaikutteiset elintarvikkeet muuttavat arkipäivän syömistämme ja käsityksiämme terveellisyydestä ja terveellisestä ruoasta.

Lisätietoja

Tutkija Mari Niva, puh. (09) 7726 7760, mari.niva@kuluttajatutkimuskeskus.fi ja tutkimuspäällikkö Johanna Mäkelä, puh. (09) 7726 7725, johanna.makela@kuluttajatutkimuskeskus.fi.

Julkaisu

Mari Niva, Johanna Mäkelä ja Sanna Piironen. Kotimaisia marjoja ja kasvistanoleja. Terveysvaikutteisten elintarvikkeiden hyväksyttävyyys Suomessa. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 9/2003. Julkaisua voi tilata Kuluttajatutkimuskeskuksesta, PL 5, 00531 Helsinki, puh. (09) 7726 7718, tilaukset@kuluttajatutkimuskeskus.fi. Julkaisun hinta on 16,80 euroa.